

Nr 293.

Av herrar **Lindén** och **Johansson** i Kalmar, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 178, angående värntjänstutbildning för skolungdom.

Det av särskilda sakkunniga i december 1940 framlagda förslaget om s. k. värntjänstutbildning blev redan vid sitt framläggande föremål för en häftig och nedgörande kritik, som stegrades i sin skärpa allt eftersom detaljerna i förslaget blevo mera allmänt kända. Men den offentliga diskussionen rörde sig kring vissa bestämda avsnitt, såsom rent militära övningar, obligatoriska sommarläger och andra mer eller mindre välmotiverade beredskapsåtgärder, till vilkas nytta många kunde ställa sig tveksamma. Därigenom skötes förslagets positiva förtjänster i skuggan eller tappades helt bort.

Kungl. Maj:ts proposition nr 178 angående värntjänstutbildning för skolungdom har uppenbarligen sökt tillvarata det värdefulla i de sakkunnigas förslag samtidigt som sådant, som väckt den allmänna opinionens motstånd, utmönstrats ur förslaget. Det vill emellertid synas, som om även Kungl. Maj:ts förslag lämpligen borde underkastas någon ändring innan det antages av riksdagen.

Till en början torde böra uppmärksammas, att departementschefen uttalar, att »enligt de sakkunnigas förslag skulle *grunden* till denna speciella värntjänstutbildning läggas genom en systematiskt bedriven fysisk fostran. — Den obligatoriskt förekommande friluftsverksamheten kunde betraktas som grundläggande för all värntjänstutbildning.» Under förutsättning, att departementschefen — som det vill synas — delat denna de sakkunnigas uppfattning, framstår det, som i propositionen med ett gemensamt namn benämnt värntjänstutbildning, såsom två ganska bestämt artskilda utbildningsmoment: ett tidigare med systematisk fysisk fostran, och ett senare, där denna vid en viss tidpunkt övergår i eller utbygges med värntjänstutbildning. Departementschefen understryker också, att det är en huvudsynpunkt, att den egentliga värntjänstutbildningen bör i främsta rummet meddelas i sådana åldersklasser, där de bästa fysiska och psykiska förutsättningarna för ett gott resultat föreligga. Emellertid upptages i den kungl. propositionen endast följdmomentet, värntjänstutbildningen, till utförlig behandling, medan de förberedande åtgärderna, friluft- och idrottsdagarna, bliva mycket knapphändigt berörda.

Värntjänstförslaget kan näppeligen få någon mera betydande omedelbar effekt för landets försvarsberedskap, men det innesluter helt visst värdefulla möjligheter att även under fredliga förhållanden främja ungdomens fysiska och psykiska möjligheter och kan i flera hänseenden bli av för framtiden bestående värde. Men från denna utgångspunkt kan det icke vara önskvärt,

att värtjänstutbildningen bygges upp som en kristidsprodukt utan att samtidigt få direkt samband med en föregående systematisk fysisk fostran.

När den årliga lästiden efter 1937 års lönereglering ökades i ett stort antal skoldistrikt, var det mångas förhoppning, att åtgärder skulle vidtagas för att bättre tillgodose kraven på elevernas fysiska omvårdnad. I 1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor anföres: »Efter skolstyrelsernas bestämmande bör, där så ske kan, *minst* fyra halva eller två hela dagar under vardera höst- och vårterminen användas för av lärare ledda lekar och idrottsövningar i det fria.» I en skolöverstyrelsens skrivelse till statens folkskolinspektörer 1938 anges däremot, att *högst* tre dagar varje termin av de 214 verkliga läsdagarna få användas till friluftsversamhet och studieutflykter.

Det är uppenbart, att denna knappa tid icke fyller rimliga krav på fysisk fostran, och det kan vara av intresse att ta del av de svenska folk- och småskolläraernas diskussion kring skolöverstyrelsens cirkulär.

Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening sände ut frågan om friluftsdagar till överläggning inom föreningens c:a 300 kretsföreningar för att därigenom få uttrönt föreningsmedlemmarnas åsikt om behovet av friluftsdagar, deras antal, fördelning under året m. m. Ärendet behandlades i 266 kretsföreningar. 257 kretsar förklarade sig önska, att ett bestämt antal av folkskolans läsdagar användes till idrotts- och friluftsliv.

Vad antalet friluftsdagar beträffar voro svaren synnerligen varierande, men två tredjedelar av de kretsar, som uttalat sig i frågan, önskade ett större antal friluftsdagar än sex per läsår, och av dessa önskade hälften att 10—15 läsdagar skulle få användas till friluftsliv. Städernas och de större industrisamhällenas lärare voro ivriga förespråkare för ett stort antal friluftsdagar. Landsbygdens lärare däremot ansågo att 4—10 friluftsdagar voro tillräckliga. Praktiskt taget enstämmigt framhölls betydelsen av livsfrämjande och hälsogivande lekar såsom terränglekar, uppfostrande lekar såsom laglekar samt i vissa fall också praktiska arbeten, såsom iordningställande av lekplan, hoppgröpar, skidbackar o. d. Av idrotter borde främst skridsko- och skidåkning, simidrott, fri idrott och orienteringsövningar förekomma.

Den tankegång, som avspeglas i lärarutredningen, har ock kommit till starkt uttryck hos de värtjänstutbildningssakkunniga. Den plan för användning av friluftsdagar i folkskolan, vilken plan återfinnes i bilaga B i deras betänkande, synes vara väl disponerad och ur pedagogisk synpunkt i stort sett tillfredsställande, om därifrån borttagas korthålls- och skolskjutning, vapenkännedom samt hem- och lägertjänst. Med hänsyn till den meningen, att värtjänstutbildningen bör bygga på en systematisk fysisk fostran i de lägre åldrarna, hade det varit betydelsefullt, om departementschefen redan i nu föreliggande kungl. proposition angivit som sin avsikt att *i samband* med införandet av värtjänstutbildning införa obligatoriska friluftsdagar i folkskolan. Departementschefen har visserligen

utsagt, att förslaget om friluftsovningar i folkskolan förtjänar beaktande och att han har för avsikt att *framdeles* underställa Kungl. Maj:t förslag i ärendet, men frågan om friluftsoch idrottsdagarna för ungdom under 15 år har fått ett så vagt uttryck och en så undanskjuten behandling, att den framstår som mindre betydelsefull i förhållande till frågan om den egentliga värntjänstutbildningen. Enligt många mening är förhållandet alldeles tvärtom. Det torde därför icke vara utan betydelse, att riksdagen uttalar en bestämd önskan om införande av obligatoriska friluftsoch idrottsdagar i folkskolan, reglerade i enlighet med en plan, som står i huvudsaklig överensstämmelse med de sakkunnigas förslag.

Departementschefen har för närvarande avvisat förslaget om införande av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål i folk- och fortsättningsskolor. Det torde emellertid icke råda någon tvekan därom, att en sådan anordning icke endast skulle vara av betydelse för vårt folks värnkraft utan ock med tillfredsställelse mottagas av en ganska enhällig folkopinion. Den torftiga kosten i många svenska hushåll är ofta mera betingad av bristande kunnet i födans tillagning än bristen på födoämnen. Enligt vår mening torde den allmänna fortsättningsskolan kunna för flickor, som genomgått sjuårig folkskola, lämpligen ersättas med en motsvarande kurs i enbart hushållsgöromål.

Med stor tillfredsställelse kan konstateras, att departementschefen vägrat tillmötesgå önskemålen om obligatorisk lägertjänst och om skjutövningar i folkskolan och realskolans lägre klasser. Beträffande skjutövningarna torde det emellertid kunna ifrågasättas, om inte till och med 15-årsåldern är för låg. Ur många synpunkter kan det diskuteras, om skjutningar överhuvudtaget skola ifrågakomma. Med hänsyn dels till riksdagens skrivelse år 1940 och dels till det förhållandet, att särskild värntjänstutbildning utan skjutövningar väl knappast kan ha någon betydelse, skall den sista frågan lämnas därhän i detta sammanhang. Om därför skjutövningar skola ifrågakomma, synes av flera skäl 16-årsåldern vara att föredraga. Flera av de hörda myndigheterna ha klart utsagt, att vapenövning ej bör förekomma bland minderåriga, och även om dessa myndigheter i en del fall stannat vid 15 år som åldersgräns, vill det av deras argumentering synas, som om de föredragit en något högre åldersgräns. Svensk socialvårdslagstiftning har som regel angivit ungdom under 16 år såsom minderårig. Dessutom har chefen för armén i ett annat sammanhang aktualiserat denna åldersfråga. I sitt remissyttrande har han nämligen ifrågasatt, om icke ungdom i åldern 16—20 år och som efter slutad skolgång i folk- och fortsättningsskola uppsöges av förvärvslivet, lämpligen borde bliva föremål för någon form av värntjänstutbildning. Skulle denna tanke vinna fast form, vore det sannolikt riktigast att redan från början fastslå, att vapenövningar som regel icke skola taga sin början före 16-årsåldern. Därvid borde föreskrivas, att vapenövningar icke finge förekomma ens i sista klassen på realskolestadiet utan endast i gymnasiets olika klasser.

I den offentliga diskussionen ha framförts betänkligheter emot en anordning, som skulle medföra, att en viss relativt liten grupp skolungdom finge en utbildning av värtjänstutbildningens karaktär, medan den ojämförligt större delen av svensk ungdom skulle ställas utanför. En del ha velat göra gällande, att en sådan anordning skulle återinföra bestämda klass- och gruppgränser; andra åter ha menat, att det skulle innebära en viss fara att i vapenbruk endast utbilda den del av svensk ungdom, som genom sina studier och kanske också sin miljö står mer eller mindre främmande för det stora flertalets uppfattning. Det torde vara tvivelaktigt, om sådana skäl kunna anses vara bärande. Men avser man att genom värtjänstutbildning stärka vårt lands värnkraft torde det icke vara möjligt att förbigå den del av den svenska ungdomen, som genom sin storlek är den ur beredskaps-synpunkt viktigaste. Detta spörsmål förutsätter emellertid, som chefen för armén påpekat, en särskild utredning. Särskild svårighet torde det komma att medföra att utan skada för vederbörandes förvärvsarbete inordna denna ungdom i värtjänstutbildningen. Med stor sannolikhet torde denna därför böra begränsas till vissa avgränsade uppgifter, som kanske kunna lösas inom befintliga ungdomsorganisationer, hemvärdet och den frivilliga skytte-rörelsen. Under alla förhållanden bör en sådan utbildning vara *frivillig*.

Under hänvisning till vad sålunda anförts hemställas,

att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 178 måtte

dels såsom ett starkt önskemål i skrivelse uttala sin förhoppning, att obligatoriska friluft- och idrottsdagar i direkt samband med av Kungl. Maj:t föreslagen värtjänstutbildning eller ändock snarast möjligt införas vid landets folk- och småskolor i huvudsaklig överensstämmelse med av värtjänstutbildningssakkunniga uppgjord plan eller — därest hinder härför möter — såsom provisorisk anordning i avvaktan på förslag från 1940 års skolutredning

dels för sin del besluta, att vapenövningar och annan värtjänstutbildning för manlig ungdom må taga sin början först vid 16-årsåldern och i läroverken förläggas endast till gymnasiets elevklasser

och dels i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning rörande möjligheterna att anordna viss begränsad frivillig värtjänstutbildning för den ungdom i åldern 16—20 år, som efter slutad skolgång i folkskola icke på annat sätt beredes möjlighet till sådan utbildning.

Stockholm den 18 april 1941.

Lars V. Lindén.

Ejnar Johansson.